

érintkezésbe akarunk jutni velük, s meg akarjuk egyúttal teremteni a jugoszláviai magyar irodalom utánpótlását is”.

Az itt említett problémáknak a felvetése s aránylag kevés időt igénylő — olykor többszöri — átértékelése nem áll ellentétben Hornyik Miklós megfigyelésével, nevezetesen, hogy „Fennállása során nem módosultak a lap szerkesztési elvei. Első számának megjelenésétől kezdve jellegzetesen kisebbségi öntudatú újságként működik — a meglepő csak az, hogy ezt irányvételét a királyi diktatúra kikiáltásáig meg is tudta óvni”. Pedig hogy milyen gondokkal járt e „kisebbségi egység” megteremtése, arra bizonyíték lehet a főszerkesztő, dr. Szlezák Rezső programcikkének kissé nehézkes, sőt helyenként homályos gondolatmenete: „Nem politikai érdekeket és célokat értünk itt, mert az a meggyőződésünk, hogy egy államban élő különböző fajok és nemzetiségek felett álló általános és egyetemes közérdekek és közcélok köré a csoportosulás nem történhetik nyelvi különbségek szerint. Bár ugyanazon nemzetiséghez, de más és más társadalmi rendhez vagy osztályhoz tartozó egyedek ugyanazon politikai pártban össze nem férnek, mert a tömörülés politikai célok köré osztály- és rendi érdekek szerint történik.” Talán ez az egyetlen olyan hely a szövegben, ahol nem egészen tudok egyetérteni Hornyik Miklóssal, aki az itt idézett szavak előtt azt írta, hogy „A szerkesztőség már első programcikkében világosan kifejti, milyen szerepet szán az újvidéki magyar lapnak, milyen szerkesztési elvek irányítják munkájában”. A fenti idézetben azonban szó sem lehet valami „világos” irányvételről, mert valójában nem (csak) a stílusban, az előadás megformálásában rejlik a nehézkesség és a homály, hanem a gondolati tartalomban, amely tagadja, hogy az eltérő nemzetiségek közös célokat tűzhetnek maguk elé. Nem szólva a főszerkesztő „osztály és rendi érdekekre” való hivatkozásáról.

Hornyik Miklós dolgozatának egészéből azonban ettől eltekintve hátrahagyottan kitűnik, hogy világnézeti megalapozottság és intézményesített szervezési formák híján, olyan eklektikus polgári gondolatkörben, mint amilyen a *Délbácskái* is volt, a kisebbségi kultúra ügye teljesen ki volt szolgáltatva az egyedi ambícióknak és spontán erőknak. A lap „kisebbségvédelmi ideológiája” pedig csak egy keskeny gyalogösvényt tudott járhatóvá tenni, amely redukált irodalmi szellemhez vezetett.

SZELI István

ÖNÉLETRAJZ VAGY TÖRTÉNELEM

Beder István: *Nagybőjt Abbáziában*. Forum Könyvkiadó, 1987

A műfajköztiség modern, értékhardozó jegye lehet egy műnek. Beder István regénye viszont azt példázza, hogyan válhat a műfaji (meg)ha-

tározatlanság negatívummá, hogyan bontódik le ennek következtében egysíkúra, modorosra egy értékes, érdekes nyersanyag.

A szerző azt állítja, hogy Bóka Imre valóságos (vagy fikatív) élettörténete riportként került birtokába, s vált regényének alapszövegévé. Csakhogy erről az élőbeszédserű rétegről minduntalan lepattog az író szövege, az irodalmi máz, úgyhogy végül is mondatról mondatra helyreáll az eredeti elbeszélő eredeti meséje, jellegzetes szöfűzésével, fordulataival, mondat- és történet szerkezetével, összes magában hordott lehetőségeivel. Száraz, redukált, alig részletezett elbeszélések ezek, az egyszerűsítő emlékezés törvényserűségeit, zsákutcáit, az asszociációs folyamatok irányait mutatva fel: „Nekem elég ránézni egy kiflire, és máris Brassó jut az eszembe. Mert ahogyan ott sütik, az már művészet. Egy csöpp víz nem sok, annyit se lát. Csak bivalytejet és moldovai mézet. Attól olyan jóízű. Arad után és Brassó előtt azonban volt egy közbeeső állomása is vándorutannak. Kolozsvár. Elég cifra eset történt ott velem. Majdnem lépre mentem.” Az egyszerű, többnyire tőmondatok a riport, riportregény esztétikumának hordozói közé tartoznak. Összetetté, irodalmiassá válnak ezek a mondatok, mihelyt a szerző veszi át a szót: „Órák múltán ebbe a mindent feladó reménytelenségbe kürtől bele egy karcsú testű jacht. Partközelen siklik Lovrana felé, a víz fehéren pezseg utána.”

Az író jóváltából bonyolódik az időszerkezet is, anélkül azonban, hogy többletet hozna létre a jelentés- vagy értékstruktúra szintjén. A négy-napos kényszerbőjt a cselekmény jelen ideje, egyúttal bőven elég arra, hogy a pékinas átgondolja vándorútjának mozzanatait. Az abbáziai szövegszakaszokban ezért többször is hangsúlyozott az emlékezés mint az időszerkezet második síkja. A harmadik sík a regény keletkezésének hetven évvel későbbi időpontja, amelynek alapján a szerző a történelmi felé hajlítottá volna művét. A legértékesebb részletek tehát az időrendben elmesélt életrajzi történetek maradnak, amelyekbe csak ritkán szövegdik szándékos korrajz. Valamennyiük a népmesék valóságkorrekciójára emlékeztető módon, szerencsésen zárul; megmenekül a hős a ferde hajlamú apácák közül, inasként a kémkedés feladata elől, később munkaszorgalmi tagként a vizsgálati fogságból, s végül Abbáziából, nyomorának színhelyéről is. Esemény- és önközpontúsága folytán a riport-alany keveset törődik a helyszínnel, a társadalmi háttér festegetésével. Elbeszélésének hangja a túlélés fölényéből ered, és abból az életbölcességéből, amely egyfelől induktív összegezeként azt sugallja, hogy „minden elrendeződik”, másfelől számontartja azért az egyes esetekből hasznosítható tapasztalatokat is. A történetbe simuló, szűkszávú tanulságok közül itt is kivirítanak az író bőbeszédű, felszínes reflexiói, akárcsak a magánélet kereteiből a hitelesítés kulisszateremtő eszközei. Mert a szerző nemcsak riportalányának hangját nem tudja észrevehetetlenül utánozni, hanem beavatkozásaival, verifikáló gesztusaival tönkreteszi az események, emlékek természetes hitelét is. Pontosan megnevez utcákat, szál-

lodákat, kirakati újságokat, dátumokat, abbáziai leírásai is a pillanatnyi látvány benyomását keltik, noha az elbeszélte anyag 1909—12-ből való.

Mindez viszont azt bizonyítja, hogy jól látja a riport felhasználásának lehetőségeit, csak egyikhez sincs elég ereje. Közreadhatta volna az anyagot eredeti formájában (legfeljebb annyi módosítással, hogy befejezi a félbehagyott történeteket, pl. Žilinsky Betkát), s lett volna a szövegből a népi önéletírásnak egy szép darabja; kidolgozottabb korrajzzal, a tulajdonneveken túlmenő kortörténeti vonatkozásokkal írhatott volna történelmi regényt; a történetek poénra hegyezettségéből következően alkothatott volna anekdota-, novellafüzért. Bármit, ami túlségtette volna művét a torzó történelmiség és a hitelét vesztett önéletrajz korlátján.

FEHÉR Katalin

MINDENNYELŐ FABULA

Mirko Kovač: *Nebeski zaručnici*. BIGZ, 1987

A modern próza írói a látszatfeltetés és a megtévesztés mesterei. A maga módján mindegyikük elsősorban annak érzi szükségét, hogy minél kategorikusabban tudassa az olvasóval: nem valamiféle művészi alkotással van dolga, hanem pl. jegyzőkönyvvel, krónikával, életrajzzal, szótárral, naplóval stb. A műalkotás vállalása alóli kibúvás nem az olcsó hatásvadászat kedvéért uralkodott el. Mélységes gyökerei a valósághoz való immár vállalhatatlan, hamis viszonyulásformák tagadásában van. A tradicionális műfajoktól elidegenítő effektusok, a vegyes határműformák kitesztik az olvasót kényelmes és elringató, beidegződött elvárásainak, patetikus áhítatának köréből, s bizonytalanságban, zavarban hagyják.

Mirko Kovač *Nebeski zaručnici* (Égi jegyesek) című, legújabb elbeszéléskötete a maga sajátosan szervezett és egységessége által felfokozott hatású világában szintén erőteljesen explikálja a modern prózaírói attitűdök különösségét. Elbeszélései műfajukat tekintve egyvelegesek; egy íróember esszéisztikus vallomásaiként csendülnek fel: „Sokszor írtam már a halálról, de nem mint valami borzasztóról, sem mint a némaság helyéről, hanem inkább úgy, mint egy izgató tényről, amely arra ösztökél, hogy mindenre másképp tekintsek. Lehet, hogy Letbrigdenek van igaza, amikor azt mondja, hogy a halál az abszolút világosság állapota.” Ámde mindez csak egy disszonáns fogás a nyersanyagot megmunkáló irodalmi eljárások sorában. Ugyanis e próza nem helyezkedik az esszéisztikus vallomás síkjára, hanem tovább bonyolódik azzal, hogy az író szerepét felöltő *elbeszélő* egyes szám első személyben megszólalva *főhősként* vonul be az elbeszélések világába. E világ végül is para-